

Pitanje istine i pitanje značenja:
sectio semiotica hrvatske i
 srpske historiografije poljskim
 perom

(Maciej Czerwiński: *Semiotyka dyskursu historycznego. Chorwackie i serbskie syntezy dziejów narodu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012, 292 str.)

Onaj tko imalo prati novije kroatističke prinose iz Poljske, dobro već poznaje slova poljskoga filologa i slavista Macieja Czerwińskoga, njegove brojne znanstvene članke, kritike, eseje i dvije znanstvene autorske knjige (*Język, ideologia, naród: Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, 2005; *Semioza gatunku – Semioza stylu: Studium nad chorwacką i serbską syntezą dziejów narodu*, 2011). Tomu treba dodati i njegove prijevode (npr. s engleskoga i talijanskoga preveo je 2009. na poljski jezik knjigu *Teoria semiotyki* U. Eca), a posebno se mora istaknuti da je Czerwiński u Krakovu otkrio i priredio za tisak te u Zagrebu objavio “album” iz 1881. koji su bili sastavili ugledni poljski intelektualci druge polovine 19. stoljeća potrudivši se tako osigurati pomoć Zagrebu nakon velikoga potresa 1880. godine (*Krakov Zagrebu / Kraków Zagrzebiowi*, 2011).

Ove godine objavljena je na poljskom jeziku nova knjiga toga

plodnoga, svestranoga istraživača i nastavnika Instituta slavenske filologije na Jagiellońskom sveučilištu u Krakovu pod naslovom *Semiotyka dyskursu historycznego*, u kojoj on zaokružuje svoja dosadašnja višegodišnja istraživanja i zanimanje za jezik hrvatske i srpske historiografije poslije Drugoga svjetskoga rata. Zašto je Czerwiński odabrao baš jezik toga znanstvenoga podstila u Hrvata i Srba kao predmet svojih komparativnih jezičnokulturnih istraživanja, razvidno je već iz autorovih uvodnih riječi, gdje na prvoj stranici objašnjava da su povijesne predodžbe nekoga naroda duboko upletene u njegov etnički jezik i u njegovu kulturu. On dakle historiografski diskurz u Hrvata i Srba ne promatra kao izvoriste informacija o povijesti dvaju južnoslavenskih naroda i ne popisuje diferencijalno jezične značajke toga podstila u dvama standardnim jezicima, nego hrvatsku i srpsku historiografiju vidi kao teren na kojem je hrvatsko-srpski sukob, što je eskalirao u ratu, bio tinjao još u doba jugoslavenskoga socijalizma te bivao desetljećima obremenjen ideološkim proturječjima i nepoklapajućom semantikom. U povijesnim panoramama od 1945. do 1990. godine nije bila uspostavljena ujednačena koncepcija i vizija povijesti, nego je riječ o različitim vizijama nacionalnih povijesti i u njima se pripovijedaju paralelne sudbe naroda, pa i u djelima povjesničara koji su se trsili povezati ih na različite

načine. Hrvatsku i srpsku naraciju o nacionalnoj prošlosti i način na koji se o prošlosti govori autor smatra zanimljivim i važnim predmetom istraživanja s jezikoslovnoga aspekta, osobito zato što su književni (standardni) jezici Hrvata i Srba utemeljeni na štokavskom narječju, pa ne postoje problemi u međusobnom sporazumijevanju hrvatskih i srpskih govornika, premda ta činjenica, autor ističe, ujedno ne jamči slaganje i potpuno razumijevanje između tih susjednih kultura na dubljoj razini. Dakle, Czerwiński ne traga za gramatičkim i leksičkim razlikama kako bi različitosti verificirao (što je karakteristično za dosadašnja dokazivanja razlika između tih jezika) nego pokazuje da ih treba tražiti u dubokim, kulturno determiniranim, značenjima riječi. Na primjer, *Jugoslavija* postoji i u hrvatskom i srpskom standardnom jeziku i ima iste paradigmatičke oblike, ali iz aksiološke perspektive nema u dvama jezicima i istu (semantičku) vrijednost, odnosno kulturno determinirano značenje, što je razvidno u historiografskom diskurzu obiju nacija. Isto bi se moglo pokazati i na primjeru *rat*, što osobito dolazi do izražaja kad se toj riječi, u slučaju nedavnoga međusobnoga rata, pridodavaju atributi *domovinski* i *građanski*.

Na uvodne autorove riječi u knjizi nastavlja se pregledan teorijski uvod, dva velika poglavlja (dijela) raščlanjena na nekoliko potpoglavlja,

a na koncu se nalazi sažetak, popis literature, dodatak s popisom vrela i indeks imena.

U uvodu *Kultura kao znakotvorni prostor susretanja jezika* autor daje glavne teorijske zasade svojih analiza objašnjavajući temeljne semiotičke pojmove i nazive kojima se u knjizi služi (npr. jezik, diskurz, znak, kod) te upozorava na razlike u njihovu poimanju i uporabi u lingvističkoj tradiciji i suvremenoj stručnoj literaturi te zauzima svoje stajalište u vezi s tim problemima.

U prvom dijelu knjige nazvanom *Semioza tematike i opći smisao nacionalnih povijesti* Czerwiński analizira način nastanka historiografskoga teksta i ukazuje koji su osnovni mehanizmi njegova oblikovanja unutar postojećih jezičnih odnosa. To su sve odreda tekstološka pitanja jer analizira ustrojavanje i oblikovanje historiografskoga teksta. Pritom se usredotočuje na nekoliko temeljnih pitanja kao što su opće značajke historiografskoga teksta, na konstrukciju glavne teme historigrafskoga diskurza kao mehanizma uspostavljanja unificiranoga obzora interpretacije, kategorizaciju tema, ponovljivost povijesnih kretanja kao proces njihove kategorizacije, komadanje kontinuuma povijesnoga procesa, narativni tijek događaja. Iz cijele rasprave možda bi osobito trebalo podcrtati važnost odnosa prošlih događaja sa *sadašnjošću* i ulogu *svršetka* (u

novijim povijesnim panoramama to su događaji iz 90-ih godina 20. st.) jer odabir svršetka naracije mijenja veze svih segmenata naracije i utječe na logiku povezivanja događaja i promjenu procesa semioze znakova. Tako relevantni protagonisti nacionalne povijesti mogu biti procijenjeni kao junaci i antijunaci, a odabrani (relevantni) događaji reinterpretirani i na drugi način povezani u kohezivno tkivo historiografske naracije. To je jedan od razloga zašto Czerwiński kao predmet svojega istraživanja uzima samo sveobuhvatne hrvatske i srpske popularnoznanstvene povijesne sinteze nastale od 1945. do 2011. godine, a ne i prikaze pojedinih povijesnih razdoblja.

U drugom dijelu *Kodovi i znakovi ili povijesne predodžbe i njihovi jezici* autor se usredotočuje na opis stvaranja povijesnih predodžbi i njezinih veza s prošlom stvarnošću. Najprije autor analizira odnose istine i jezičnoga predstavljanja, potom govori o sukobu jezika različitih ideologija ucijepljenih u povijesne predodžbe, što se često međusobno posve isključuju. Zatim autor ulazi u semiotičku analizu, rekonstrukciju diskurza i ostvarenih sadržaja pojedinih riječi, i to s naglašenim zanimanjem za jezične znakove, svjetonazorske razlike i kulturne te ideološke kodove. Što se klasifikacije kodova tiče, Czerwiński se služi trojnom podjelom i hrvatskih i srpskih vrela na *komunističko-*

nacionalne, krajnje nacionalne i umjereno nacionalne. U nastavku knjige istraživački interes osobito se usmjerava na raščlambu znakova *jedinstvo i sloboda, ujedinjenje i oslobođenje, raspad i nezavisnost* unutar hrvatskih i srpskih kodova te na 19. stoljeće i 90-e godine 20. stoljeća. Autor zaključuje da ključni znakovi za obje nacionalne historiografije prolaze različite semioze i imaju različita značenja.

Knjiga M. Czerwińskoga daje jezikoslovnim dvojbama u vezi s različitostima hrvatskoga i srpskoga standardnoga jezika novo teorijsko ruho, uokviruje ih u semiotički model, i tako ukazuje na nove putove tumačenja starih prijepora koji još muče i suvremenu slavistiku i lingvistiku uopće. Autor pronalazi razlike koje potvrđuju da i nije moglo doći do ujedinjenja različitih svjetonazora i nastanka zajedničke povijesti dvaju južnoslavenskih naroda prije rata te da ona nije moguća (ne samo hrvatsko-srpska) jer je svaka povijesna poruka upletena u jezik kojim se iskazuje.

Treba istaknuti da je Czerwiński u svoj pristup integrirao recentne književnoteorijske spoznaje s lingvističkima kako bi što intenzivnije osvijetlio uočene probleme i premostio aporije, pa je prikazana knjiga dobar primjer kako se uspješno može isprepletati analiza jezika i književnoteorijski/književnopovijesni instrumentarij i tako

kompleksno zahvatiti predmet istraživanja. Južnoslavenske filologije ne bi smjele previdjeti ovu knjigu samo zato što je pisana na poljskom jeziku ili zato što je autor ograničio svoj interes samo na historiografski diskurz: ona primijenjenom metodologijom otvara semiotičku stazu za slična komparativna istraživanja (povijesti drugih naroda ili tekstova koji nisu relativno suvremeni), a svojim rezultatima ne samo da prikazuje složene odnose i varijacije kombiniranjem makrotekstualnih i mikrostilističkih alata nego na južnoslavenskom iskustvu i na hrvatsko-srpskom primjeru poučava o tome kakve se možebitne posljedice mogu očekivati (npr. u Europi) u slučaju zanemarivanja jezičnokulturnih, semantičkih razlika bitnih za svaku naciju, i to ustrajavanjem na ujednačenoj koncepciji povijesti više-nacionalnih zajednica.

Amir Kapetanović